

Spilka Fagdager

Vindusløsninger ved energieffektivisering av eneboliger

Birgit Risholt, SINTEF Byggforsk/NTNU

Ålesund 17.10.2012

Vindusløsninger ved energieffektivisering av eneboliger

- Markedspotensialet
  - Energisparing ved nye vindu
  - Dagslys
  - Lufttetthet
  - Kostnader
-
- Vindusprodusenten, eneboligeieren, byggmesteren og byggshopen

Årlig energibruk i norske boliger var 46 TWh i 2009. Eneboliger sto for 30 TWh (Statistisk sentralbyrå 2010).

Markedspotensialet

Byggeboom på eneboliger på 70- og 80-tallet

1946-1970

342 000 eneboliger

1971-1980

215 000 eneboliger

1981-1990

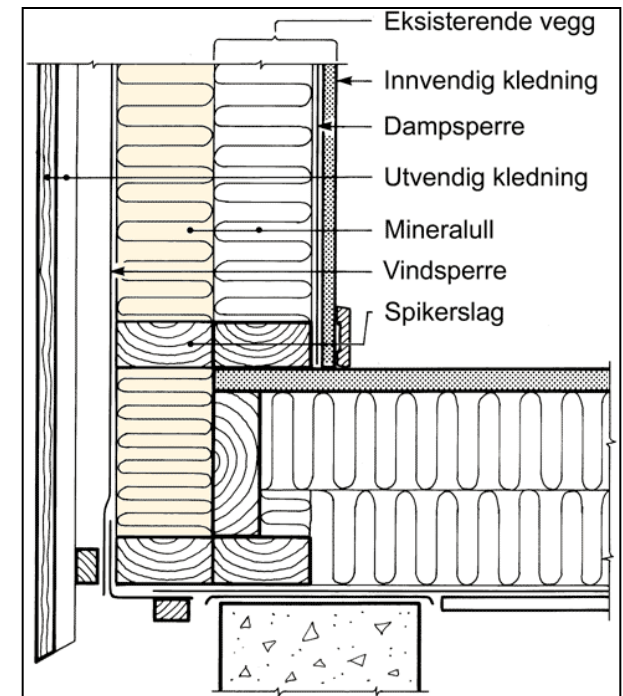

207 000 eneboliger

Kilde: "Energy Analysis of the Norwegian Building Stock", Thyholt m. fl., april 2009
Bilder fra www.maihaugen.no

Forskriftskrav til U-verdi

	U-verdi (W/m²K)	Isolasjons- tykkelse (mm)
1960-	0,5	100
1980-	0,29	150
1997-	0,22	200
2007	0,18	250

Source: Byggforskserien www.bks.no

Enebolig beliggende i landlige omgivelser

BRUMUNDDAL

Ellevsetervegen 643 • P-rom/Bra. 142/159 • Oppdrag: 50610022

Prisantydning:
1.090.000,-

Gode solforhold og turområder

www.dnbnoeiendom.no
Tlf: 09999

DnB NOR
Eiendom

Trondheim

Stavset - Enebolig med høy standard - flott utsikt!

Adresse: Stavsetvingen 59
Prisantydning: Kr 3 290 000,- + omk
Eierform: Enebolig

Kontaktinfo
Jahn Dalheim

Mobil: 92 86 63 98
Email: jahn@nylandereiendom.no
Fax: 73 83 33 01

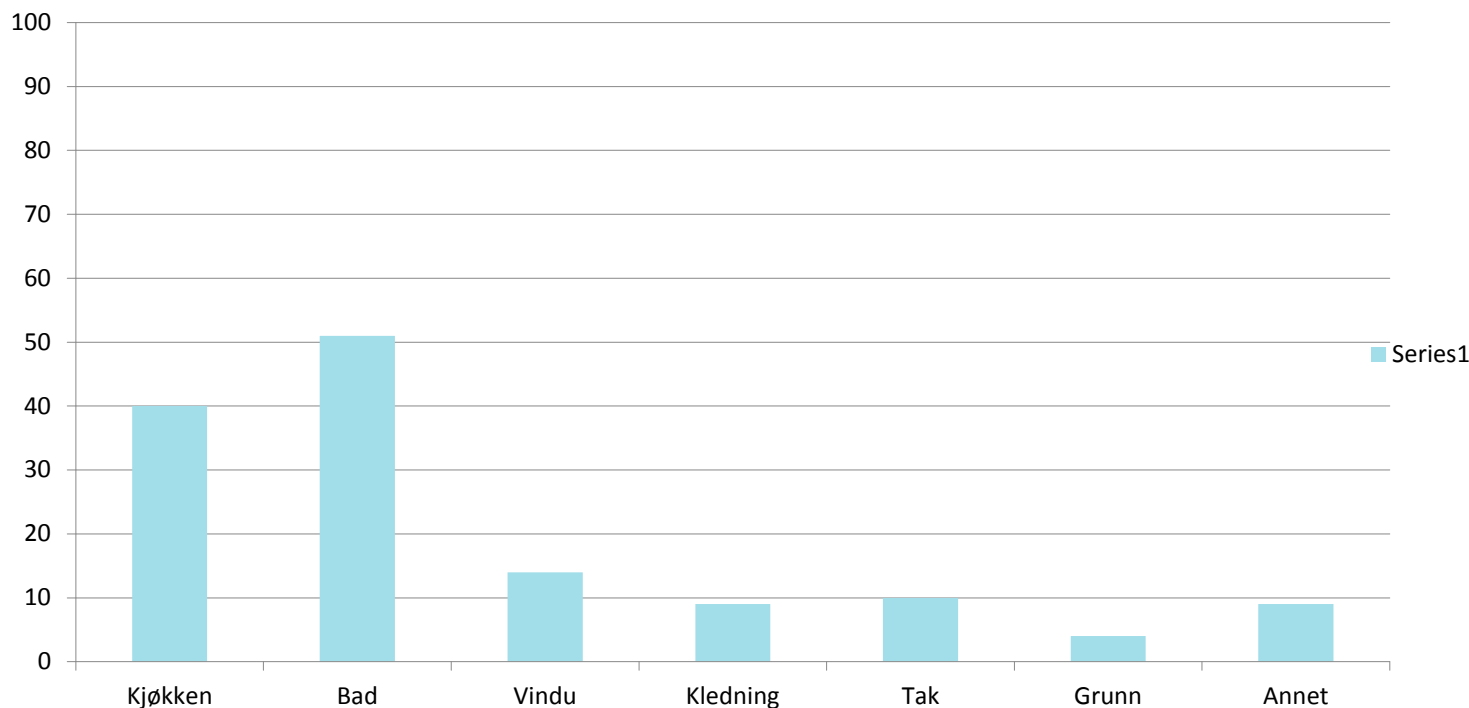

nylandereiendom.no

NYLANDER eiendom

Markedspotensialet

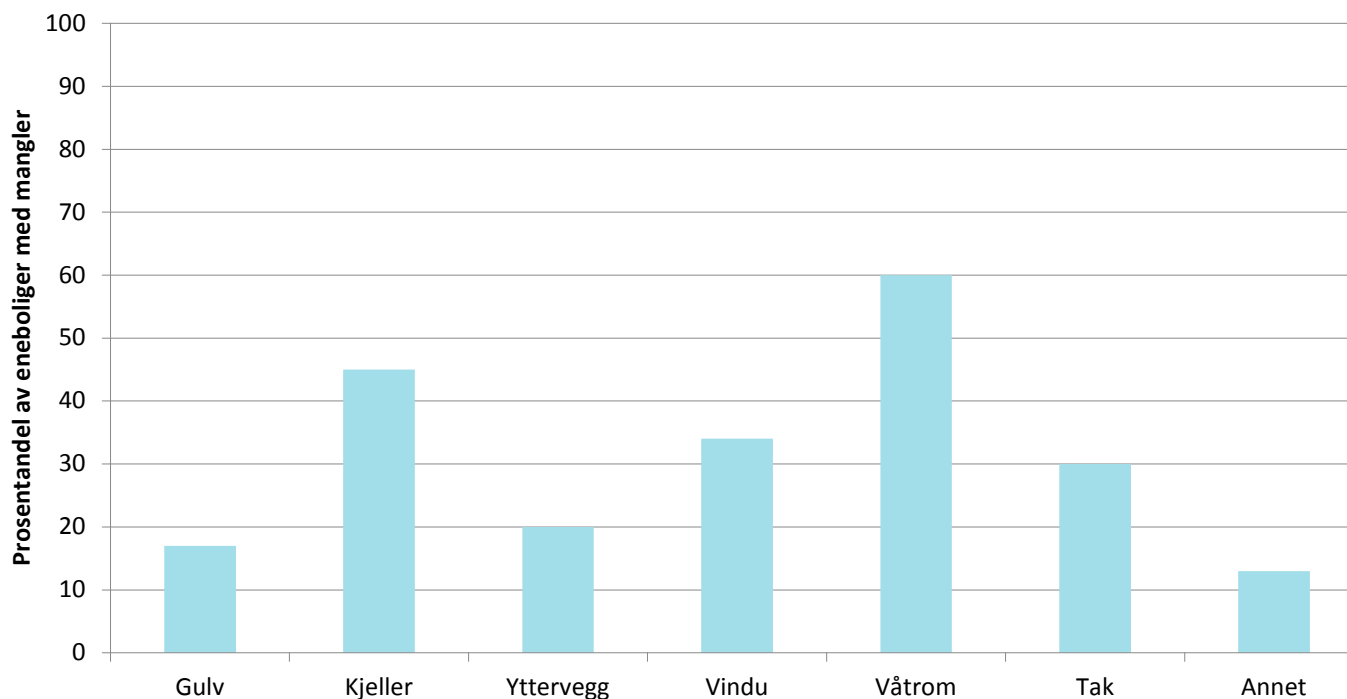
Rehabiliteringsstatus for eneboliger fra 80-tallet

Kilde: Risholt, Time og Hestnes, "Technical condition and renovation status for Norwegian dwellings", submitted for publishing in the Journal Structural Survey

Markedspotensialet

Skader på eneboliger fra 80-tallet

Kilde: Risholt, Time og Hestnes, "Technical condition and renovation status for Norwegian dwellings", submitted for publishing in the Journal Structural Survey

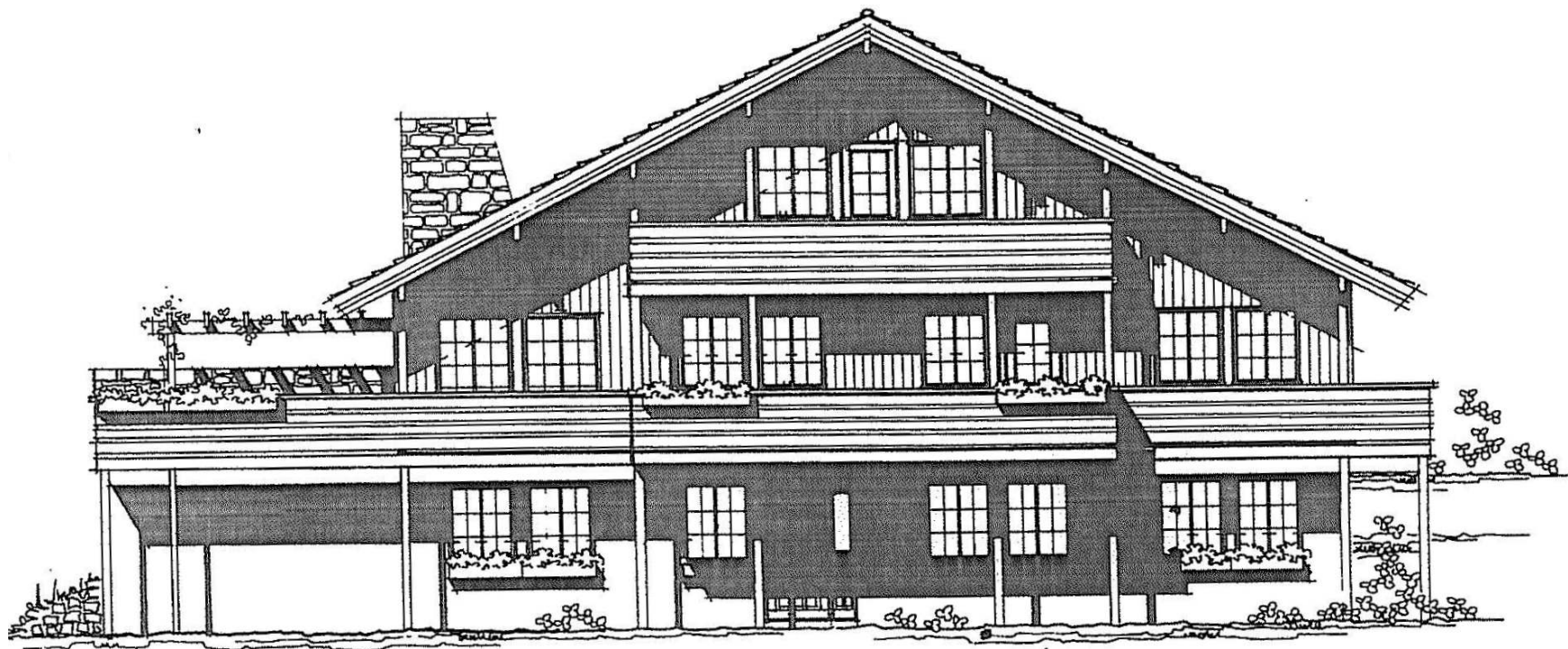

Markedspotensialet

Rehabilitering av eneboliger

- Totalt 1,2 millioner eneboliger
  - Halvparten er bygd i perioden 1960 – 1990
- Behov for rehabilitering av bygningskroppen
- Behov for energieffektivisering
- Behov for nye vinduer
  - Hva slags vindu ønsker vi at huseieren skal kjøpe?
  - Hvordan finner huseieren ut hvilke vindu som er best?
  - Hva kan resultatet bli av at det monteres nye vindu?
  - Når kommer forskriftskravene på U-verdi for vinduer til rehabilitering?

Block 180

Kjennetegn for 80-tallshuset

Energirammer for Block 180

	Beregnet som bygd*	TEK 2010	Passivhus NS 3700:2010
Energiramme	215 kWh/m ²	126 kWh/m ²	74 kWh/m ²
Romoppvarming	145 kWh/m ²	56 kWh/m ²	15 kWh/m ²
Energimerke	E	C	A

* Beregnet i henhold til NS 3031

Oppgradering til dagens energistandard gitt i TEK 2010

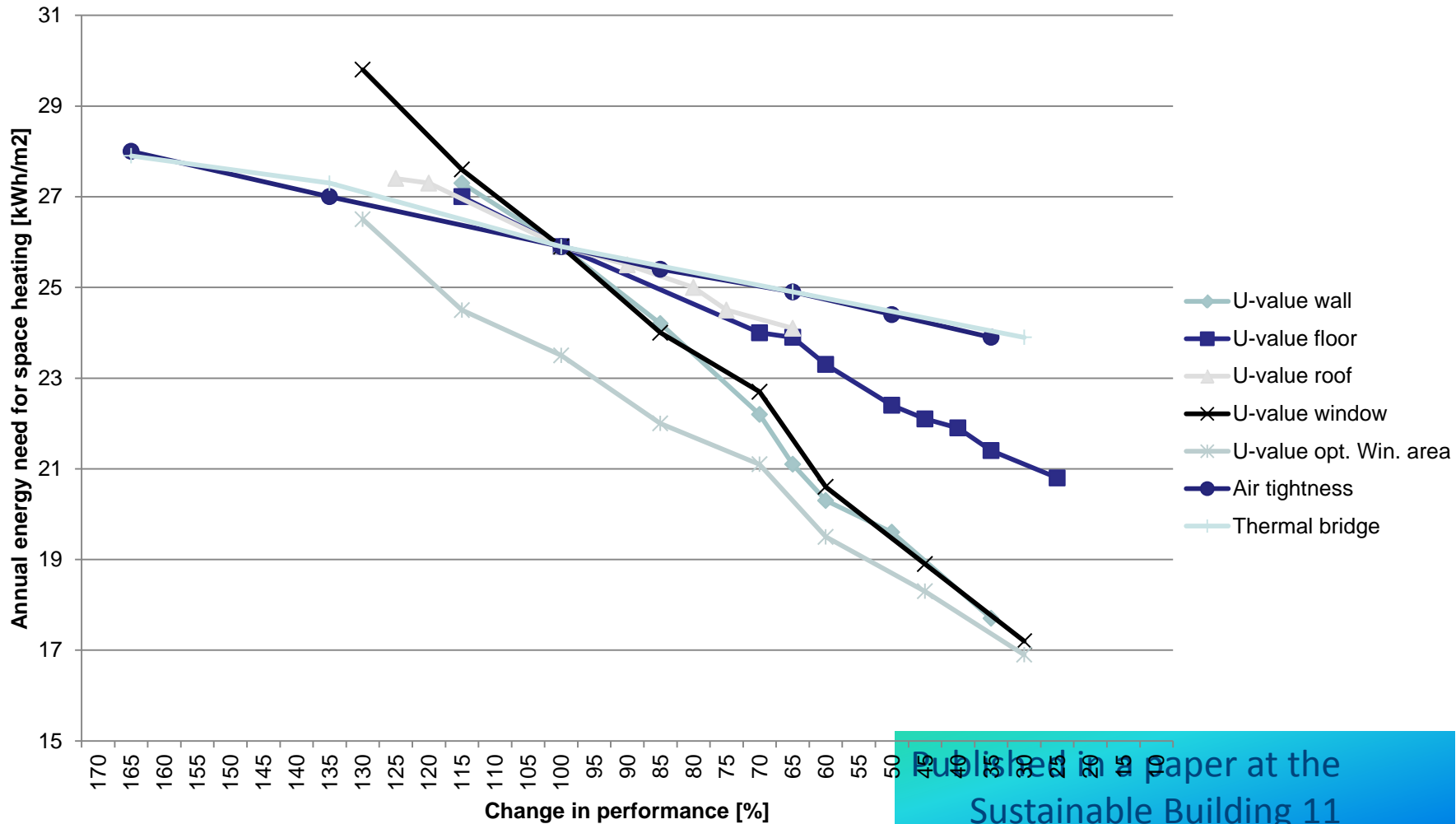
- Meget godt isolerte vinduer og dører
  - $U_{\text{vindu}} = 0,88 \text{ W/m}^2\text{K}$
- Etterisolering av vegger
  - 15 cm utvendig til totalt 25 cm
  - $U_{\text{vegg}} = 0,19 \text{ W/m}^2\text{K}$
  - Kuldebroverdi = $0,05 \text{ W/m}^2\text{K}$
- Vindtetting
  - lekkasjetall = 2,0 1/h
- Ventilasjonsanlegg med varmegjenvinning
  - virkningsgrad 80 %.

Oppgradering til framtidens energistandard med dagens teknologi

- Superisolerte vinduer og dører, $U_{\text{vindu}} = 0,71 \text{ W/m}^2\text{K}$
- Etterisolering
  - vegger, totalt 300 mm isolasjon $U_{\text{vegg}} = 0,14 \text{ W/m}^2\text{K}$,
  - Tak, total 400 mm isolasjon $U_{\text{tak}} = 0,11 \text{ W/m}^2\text{K}$,
  - Gulv totalt 150 mm isolasjon $U_{\text{gulv}} = 0,21 \text{ W/m}^2\text{K}$,
  - kuldebroverdi = $0,03 \text{ W/m}^2\text{K}$
- Vindtetting, lekkasjetall = $0,6 \text{ 1/h}$
- Ventilasjonsanlegg med varmegjenvinning virkningsgrad 80 %.

Men dette er ikke "godt nok" i forhold til nye passivhus bygd i henhold til NS 3700

Thermal performance of the renovated building envelope

Published paper at the Sustainable Building 11 conference in October

Men kondens på utsiden av glasset et godt tegn for strømregningen.

Nye, godt isolerte vinduer dugger mer

Men kondens på utsiden av glasset et godt tegn for strømregningen.

Fenestration solutions for zero emission renovation of dwellings

Paper presentert på Passivhus Norden konferansen i Helsinki, oktober 2011

Forfatter : Birgit Risholt

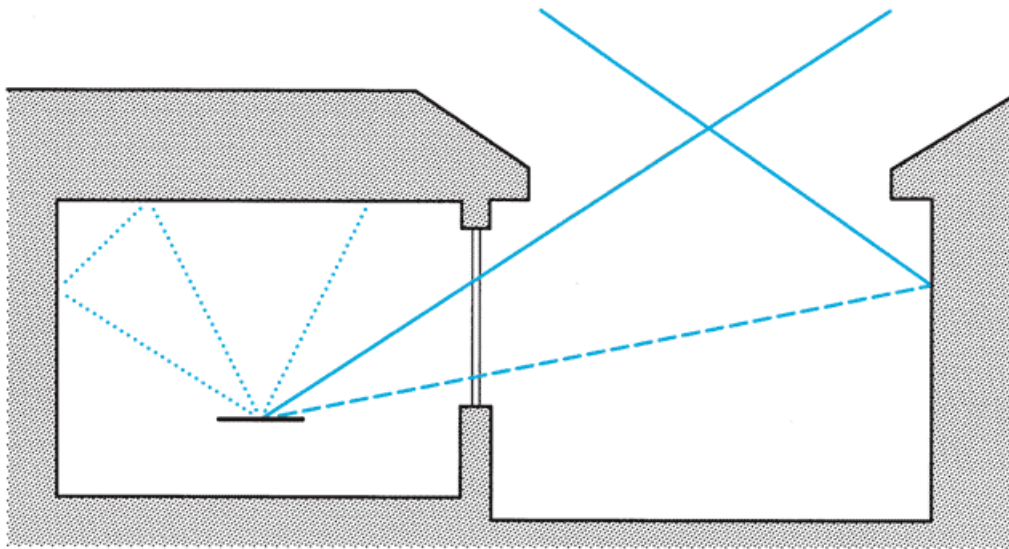
Hvorfor må vi ha vindu i bygninger?

- **Dagslys**
- **Utsyn**
- Klimaskjerm
- Ventilasjon/lufting
- Rømningsvei
- Mekanisk stabilitet
- Estetikk
- Lydisolering
- ...

Dagslys krav for oppholdsrom

- 2 % gjennomsnittlig dagslysfaktor
  - Inkluderer direkte og reflektert solly
  - Inkluderer skjerming

www.sintefbok.no
BKS 421.626

Dagslysberegnigner for 3 rom

Sørvest fasade

Kjøkken

Golvareal 15.2 m²

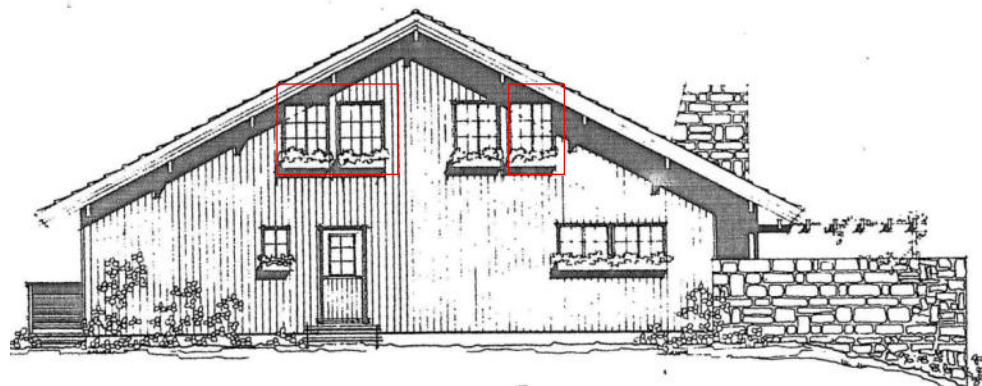
Nordvestfasade

Kontor

Golvareal 13.3 m²

Soverom

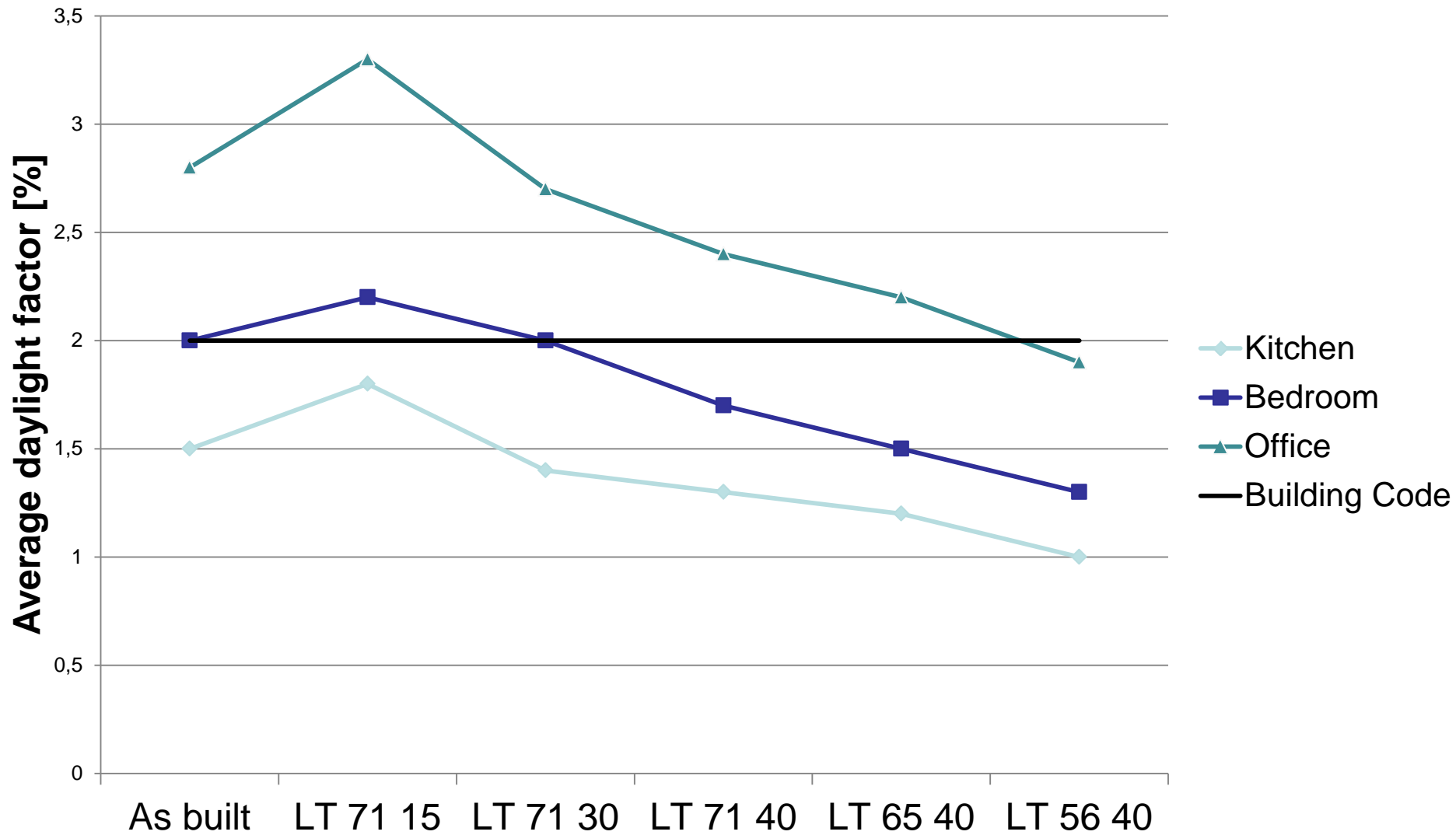
Golvareal 7.8 m²

Vindustyper og veggtykkelser etter rehabilitering

	Wall thickness [m]	Average window frame ratio [%]	Thermal and radiation properties of the glazing		
			Light transmittance [%]	U-value [W/m ² h]	g-value [%]
As built	150	40	70	1.7	70
Regular 150	150	30	71	0.7	56
Regular 300	300	30	71	0.7	56
Regular 400	400	30	71	0.7	56
Low	400	30	65	0.7	52
Very low	400	30	56	0.5	32

Dagslys beregninger

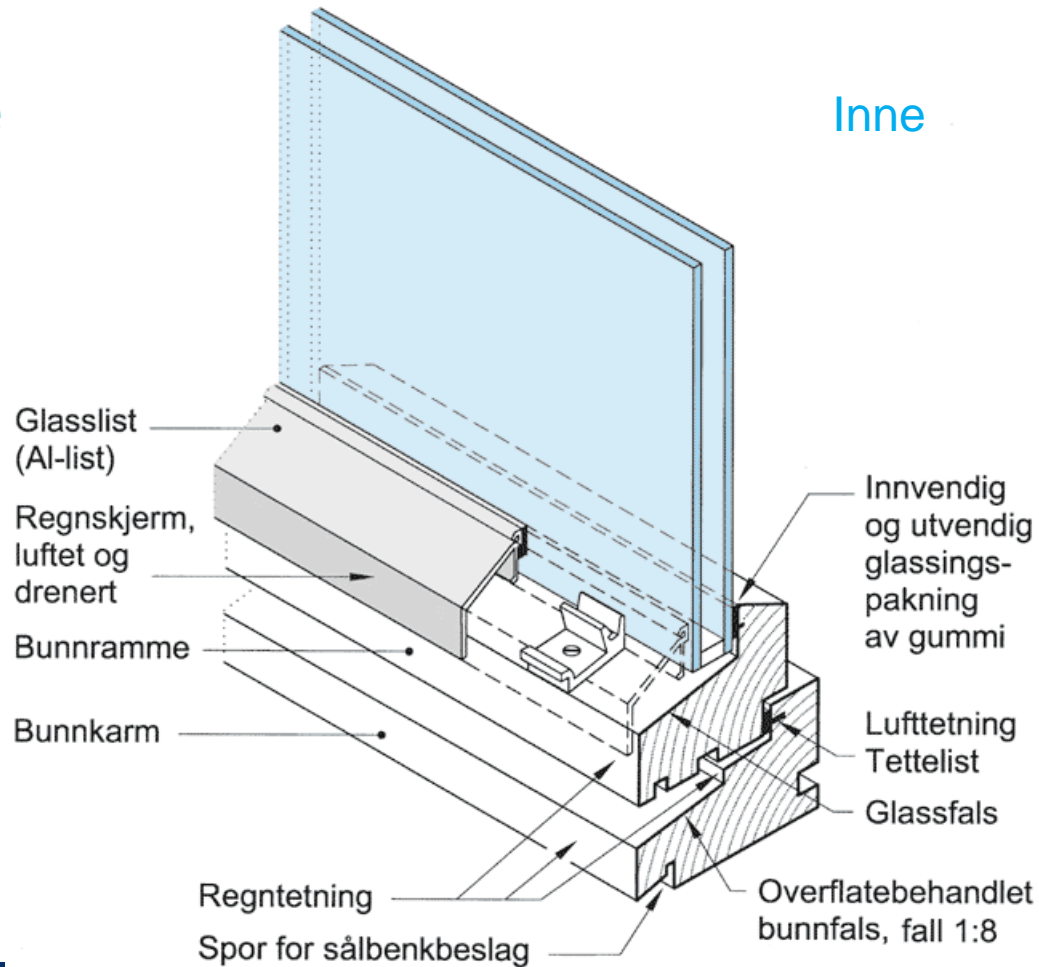
Kjøkken: mulige måter for å oppfylle dagslyskravet

- Regular 400 scenario
  - Fjerne balkongen over vinduet vil øke dagslys faktoren til 1,9 %
  - Øke vindusarealet fra 2,3 m² to 3.4 m² kan øke dagslysfaktoren til 2,0 %.
- Very low scenario
  - Øke vindusarealet fra 2,3 m² to 4,3 m² kan øke dagslysfaktoren til 2,0 %.
- ... men et større vindusareal kan gi økt varmetap gjennom veggen...

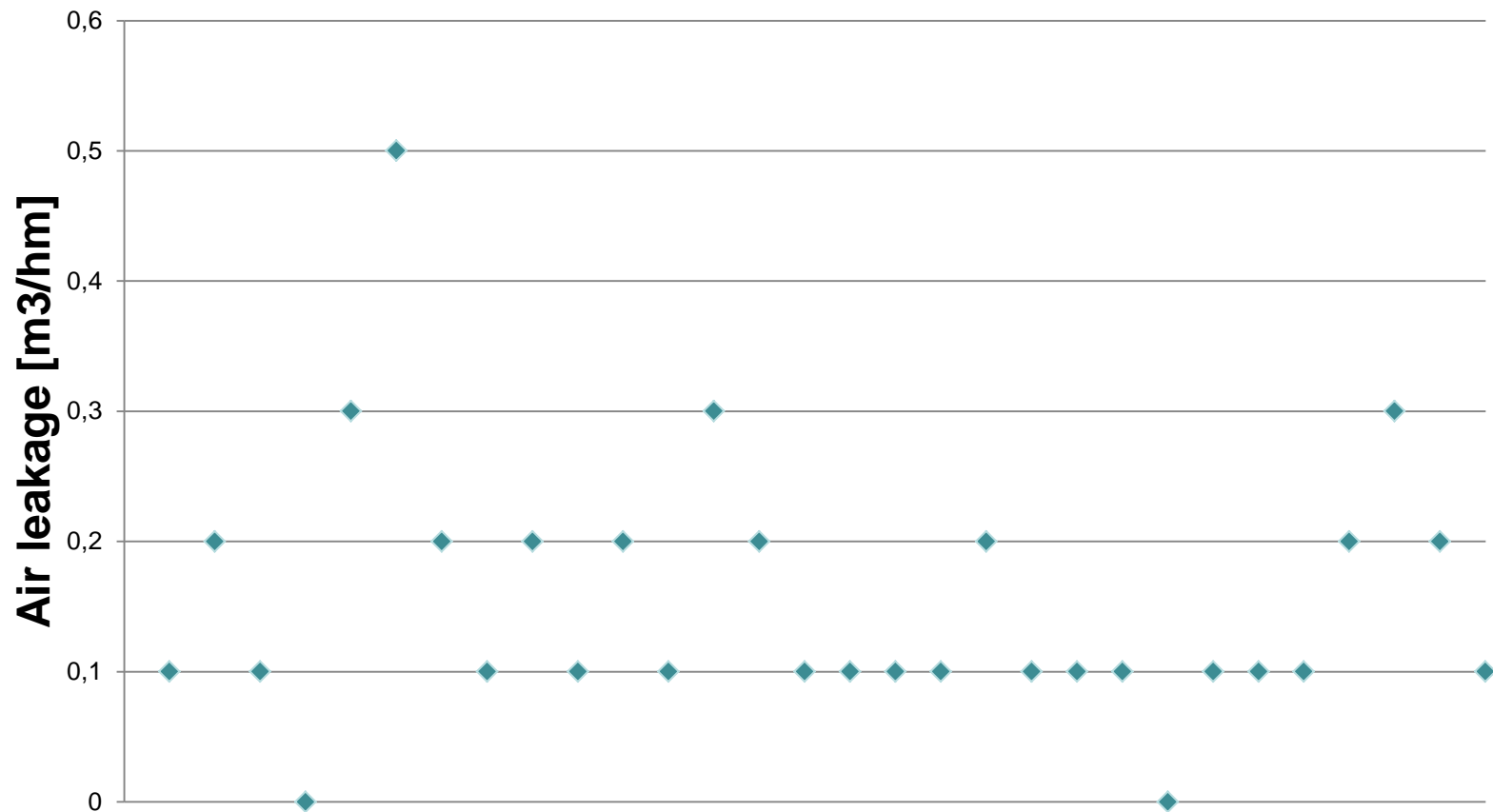
Luft- og regntetthet for norske vinduer

Ute

Inne

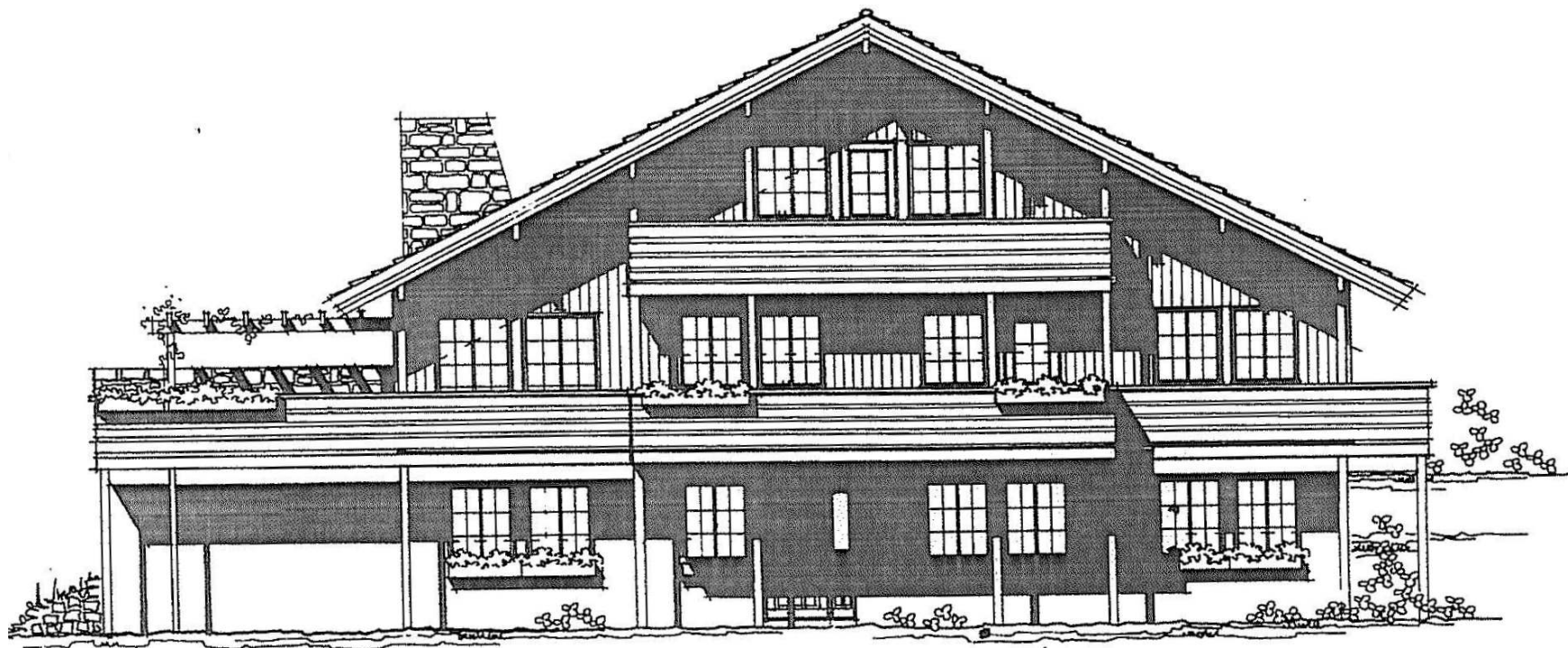

Målt luftlekkasje ved 50 Pa for 30 norske vinduer og vindusdører

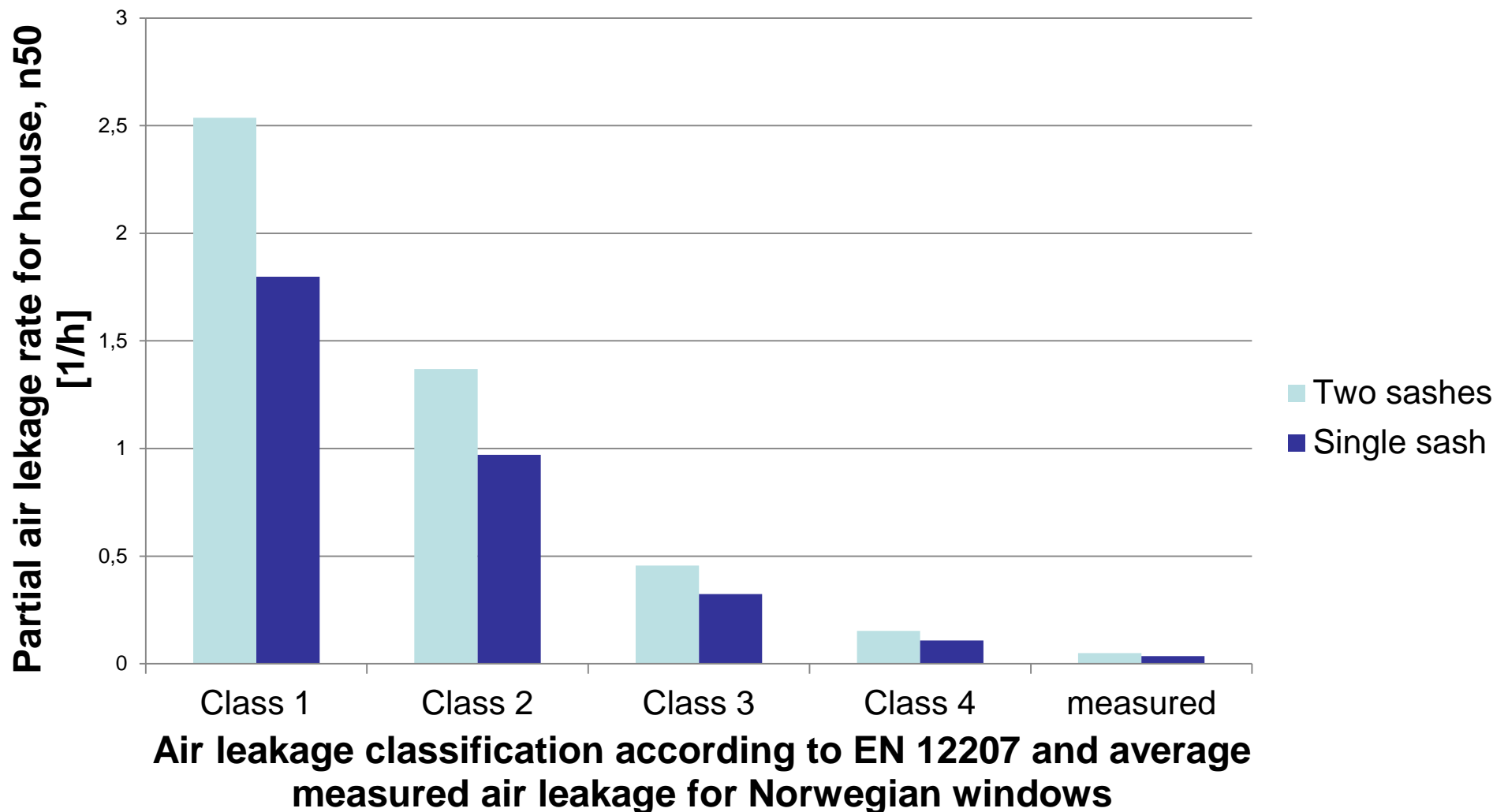

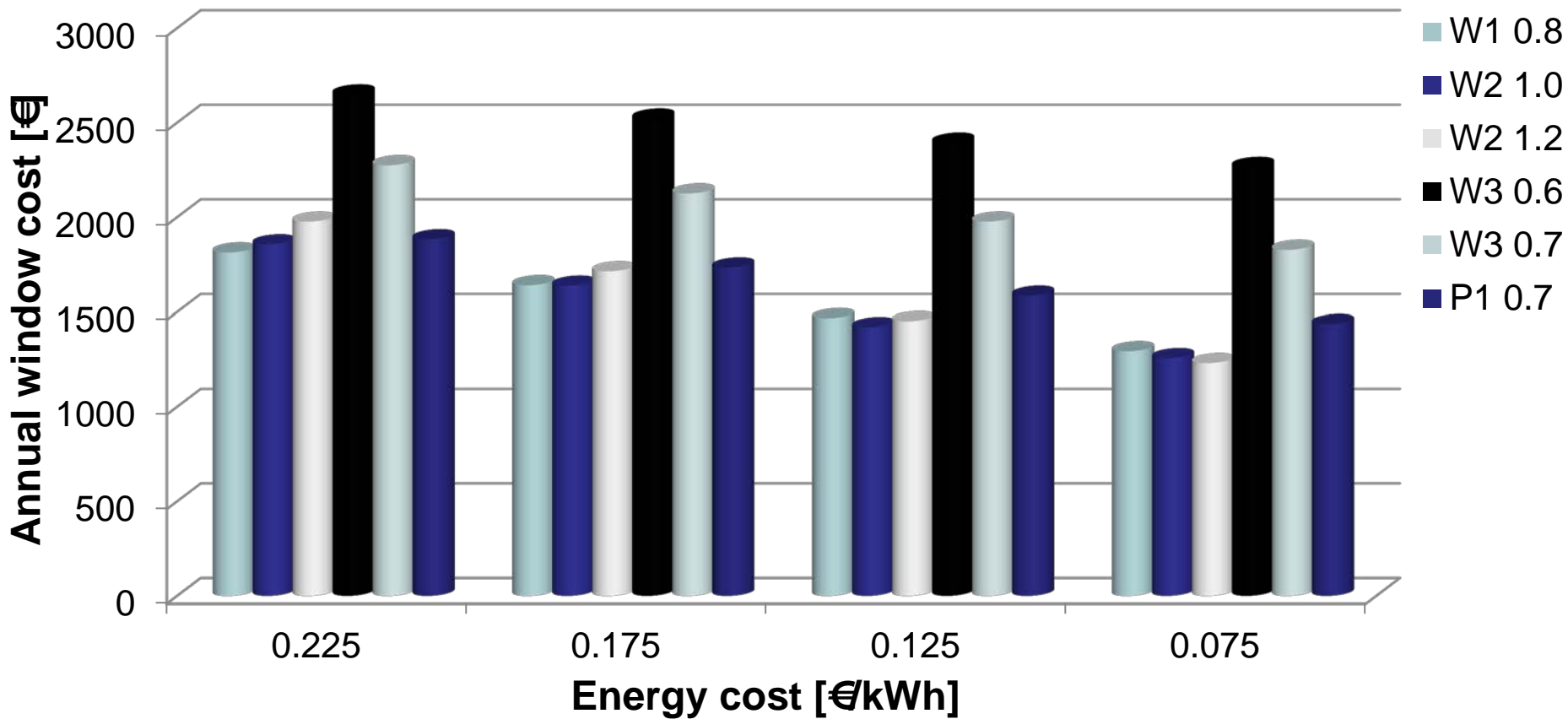
Vinduenes bidrag til husets luftlekkasje

Vinduenes bidrag til husets luftlekkasje

Livsløpskostander for vinduer

Optimale vindusløsninger for nullenergi rehabilitering av boliger

- Dagslys
  - Dagslyskravet bestemmer glassarealet og lystransmisjonen
  - Fasadeendringer kan bli nødvendig hvis man monterer energieffektive vinduer med lav lystransmisjon
- Lufttetthet
  - Utsikta luftlekkasjer gjennom vinduer og dører kan utgjøre en stor andel av husets lekkasjer
- Kostnader
  - Livsløpskostnader må evalueres for alle rehabiliteringstiltakene samla, ikke for hvert enkelt tiltak.
  - Ved å installere energieffektive vinduer oppnår du mye mer enn å spare energi

Life cycle cost perspectives on Zero Energy renovation of a single family house

Birgit Risholt and Berit Time

The Research Centre on Zero Emission Buildings

Technoport RERC 17.4.2012

To strategier for rehabiliteringen

Fasade

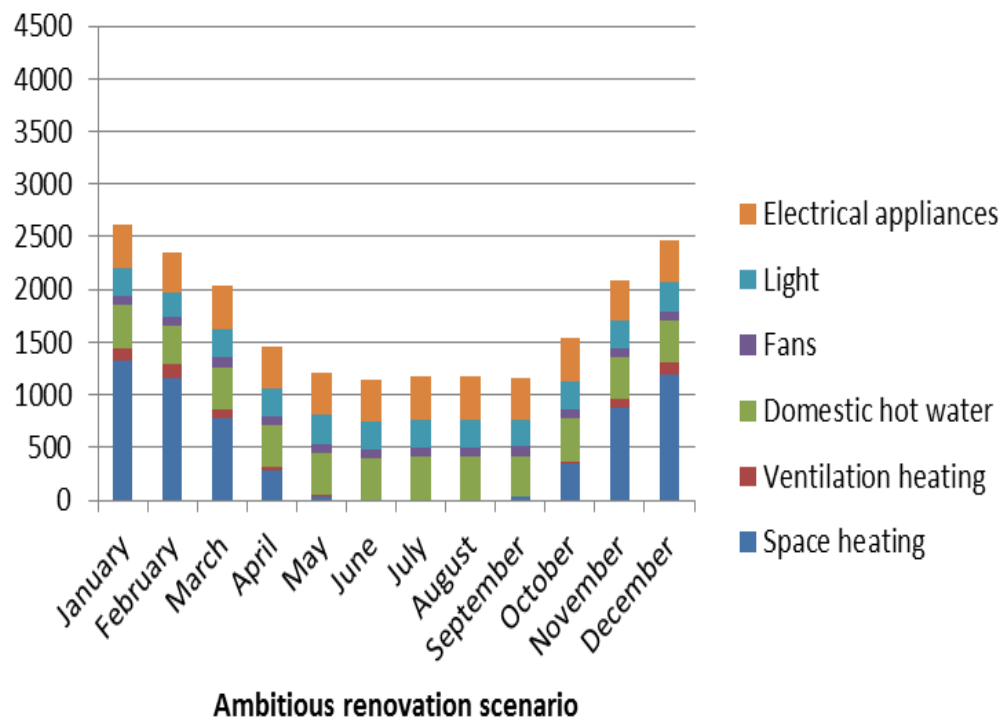
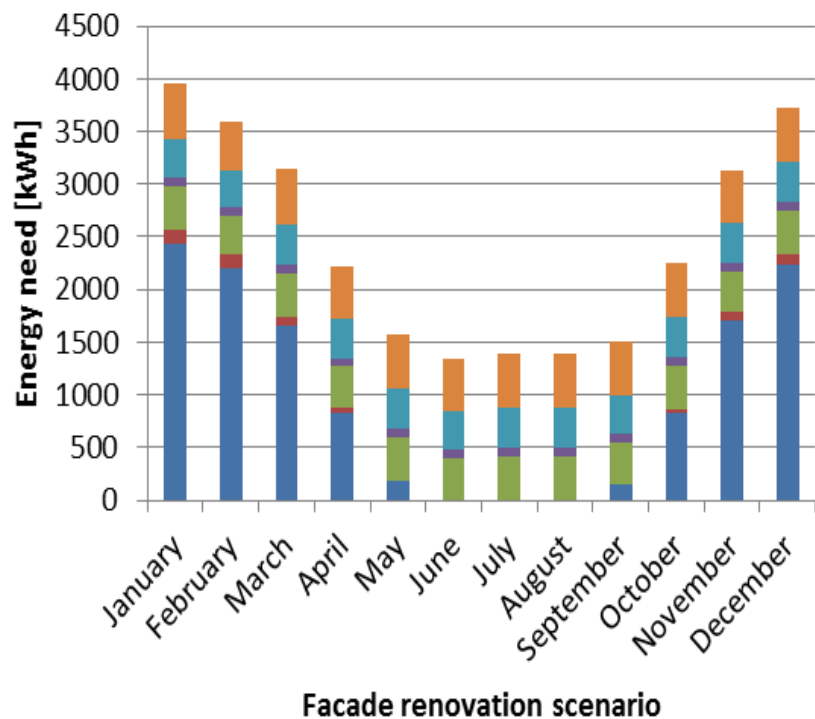
49 kWh/m²

- Lavenergi vinduer
- Isolering yttervegg
- Litt forbedra lufttetthet og kuldebroverdier
- Balansert ventilasjon med varmegjenvinning
- Fornybar energiproduksjon

Ambisiøs

24 kWh/m²

- Passivhus vinduer
- Isolering av yttervegg, tak og golv
- Passivhus lufttetthet og kuldebroer
- Balansert ventilasjon med varmegjenvinning
- Fornybar energiproduksjon

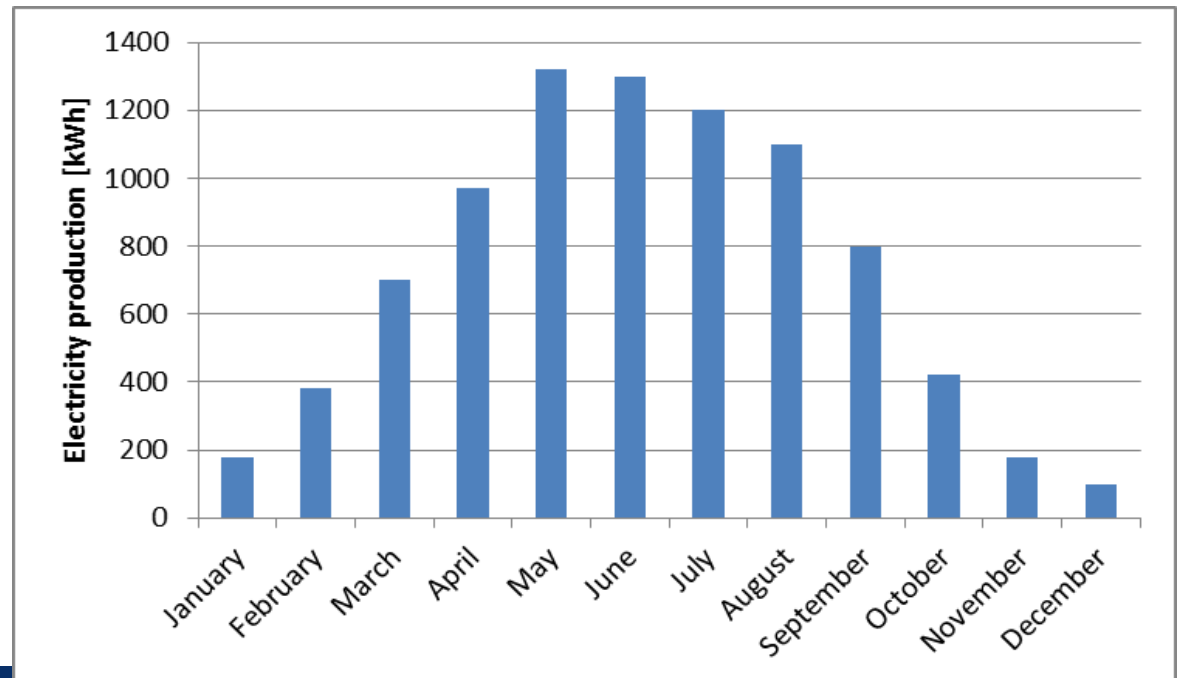

Månedlig energibudsjett

Produksjon av elektrisitet

98 m² solceller på taket, antar at det ikke er noen trær eller andre hus som skjermer for sollyset

Maksimal årlig produksjon
8600 kWh

Fornybar varmeproduksjon

- Solfanger 20 m²
- Bio kjele
- Solfanger/bio
- Luft/vann varmepumpe
- Grunn varmepumpe

Photo Stiebel Eltron

www.bio-orkdal.no

Investeringskostnader

Fasade

49 kWh/m²

- Bygningskropp
  - Totalt 84 100 €
  - Energi 19 200 €
- Ventilasjon
  - 9 400 €
- Solceller
  - 56 300 €

Ambisiøs

24 kWh/m²

- Bygningskropp
  - Totalt 150 000 €
  - Energi 48 700 €
- Ventilasjon
  - 9 400 €
- Solceller
  - 56 300 €

Investeringskostnader varmeproduksjon

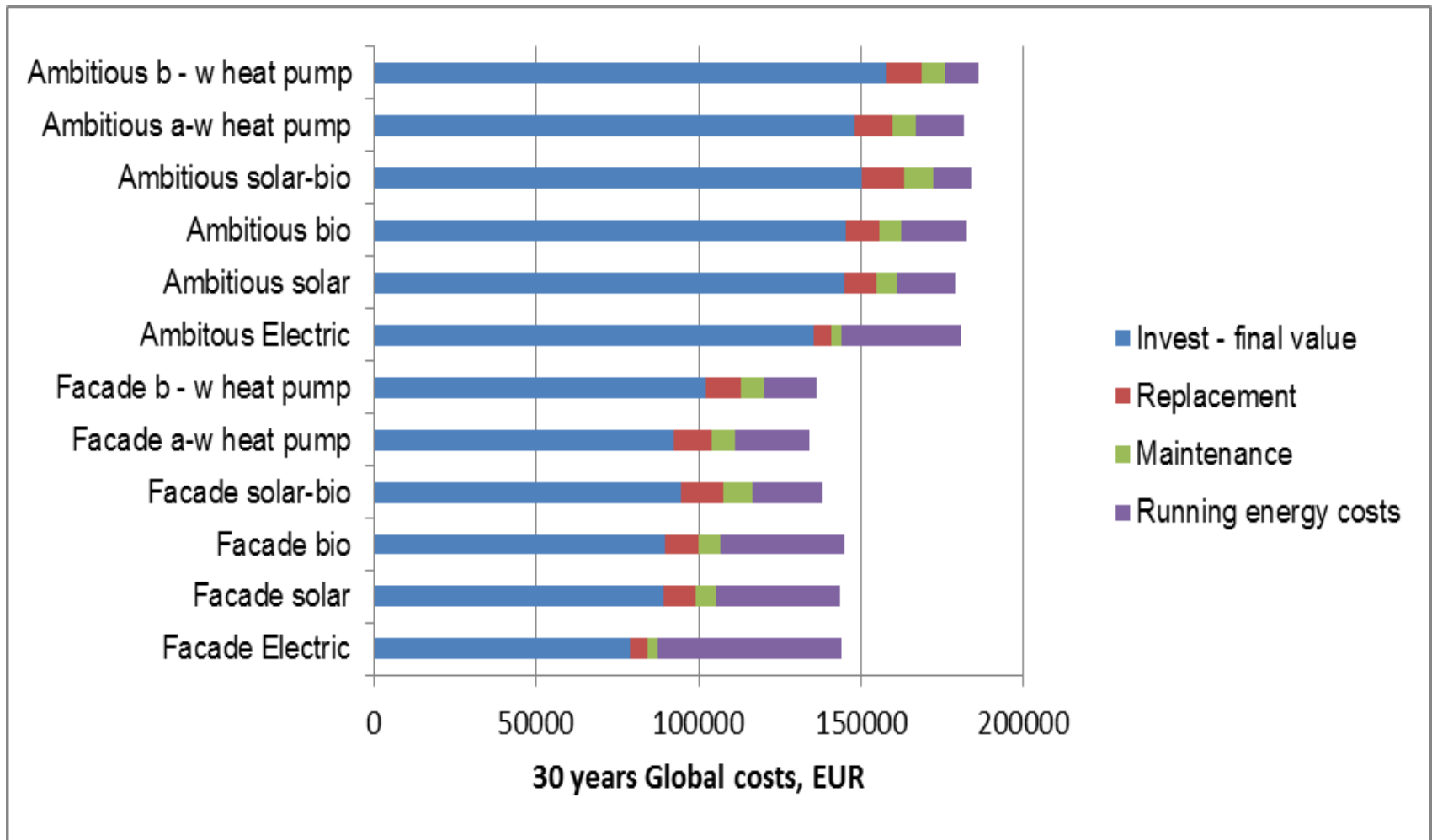
Fasade 49 kWh/m²

- Solfanger
  - 9 900 €
- Biomasse kjele
  - 12 100 €
- Solfanger/bio
  - 18 000 €
- Luft/vann varmepumpe
  - 11 700 €
- Grunn varmepumpe
  - 25 000 €

Ambisiøs 24 kWh/m²

- Solfanger
  - 9 900 €
- Biomasse kjele
  - 12 100 €
- Solfanger/bio
  - 18 000 €
- Luft/vann varmepumpe
  - 11 700 €
- Grunn varmepumpe
  - 25 000 €

Samlede kostnader etter 30 år

Barrierer - net zero rehabilitering

- Investering- og livsløpskostnader
  - Strømpris 0,35 €/kWh (2,8 kr/kWh)
- Mulig å levere til netter?
- Ved/pellets barrierer
  - Røyk fra pipa i bymiljø, tilgjengelighet til ved/pellets
  - Ambisiøs scenario med årlig varmebehov på 16 000 kWh gjør at du trenger 4000 kg pellets eller 9 m³ ved

Tilnærma nullenergi rehabilitering

Fasadestrategien er best med hensyn på kostander selv om varmebehovet er 40 % større

Dette skyldes høye investeringskostnader for oppgradering av bygningskroppen

- Arbeid i timer
- Kostnader for passivhus-komponenter
- Mer industrialiserte og standardiserte løsninger?

Hvem er kunden til vindusprodusenten?
Huseieren, byggmesteren eller byggshopen?

Historien om 3 huseiere som har kjøpt nye vindu

Den kunnskapsrike

Den som tror han vet

Den som søker informasjon

Den kunnskapsrike

- Har kunnskap fra utdanning og jobb
- Har fokus på tekniske ytelser

- Problem: trekk på kjøkkenet og gulvkaldt ved skyvedør

- Løsning: Nye vinduer med trelags glass, god komfort og slutt på trekk langs golvet

- Montert av Byggmester

Den som tror han vet

- Elektroingeniør: har brukt flere dager på beregninger for å kjøpe optimal varmepumpe for å spare energi
- Tror han vet hva som finnes av bra produkter (bygde sitt eget hus)
- Problem: Panorama vindu i 2. etg hvor det trekker, punktert
- Løsning: kontakter en snekker han kjenner som setter inn et vindu med tolagsrute
- Problem 2: overoppvarming i rommet om sommeren, vanskelig tilgjengelig for pussing
- Burde ha kjøpt: trelags rute med solskjermende belegg eller selvvaskende rute (finnes det belegg som inkluderer begge funksjonene?)
  - Har fremdeles problem med overoppvarming og vasking

Den som søker informasjon

- Sykepleier og IT
- Ingen kunnskap om byggeteknikk
- Problem: vinduer med lysåpning mellom ramme og karm, råte
- Løsning: kontakter byggmester, får råd om vindu med tolags energirute
- Søker selv informasjon på internett:
  - kjøper trelags rute på grunn av råd fra Enova,
  - kjøper selvvaskeende glass etter diskusjoner i lunsjen på jobb.

Vindusløsninger ved energieffektivisering av eneboliger

- Markedspotensialet
  - Noen hundre tusen eneboliger trenger nye vinduer og vindusdører
- Energisparing ved nye vindu i 80-tallshus
  - Vinduer er den komponenten som betyr mest for varmetapet
  - Dagslyskravet dimensjonerer glassarealet
  - Lavere lystransmisjon gir mindre dagslys
  - Lufttetthet er viktig!
  - Gode vinduer koster men gir mer enn mindre varmetap
    - Komfort, solvarme, utsyn, estetikk, renhold, vedlikehold

Vindusløsninger ved energieffektivisering av eneboliger

- Hvordan nå frem til eneboligeieren, byggmesteren og byggshopen med informasjon om de beste produktene for deres behov
  - SINTEF forsker og gir råd
  - Enova og Husbanken må på banen med støttetiltak
  - Det vil komme krav i TEK til vinduer for rehabilitering
  - Vindusprodusentenes markedsføring
  - Bransjeforeningenes informasjonskanaler
  - Internett, app'er, sosiale media
- Et samlet løft er nødvendig hvis vi skal lykkes med å få i gang rehabiliteringsmarkedet

Takk for oppmerksomheten